

واکاوی پیامدهای اجتماعی تکدی‌گری از دیدگاه قرآن کریم

سمیه شریفی^۱، محمد مهدی کریمی نیا^۲، مجتبی انصاری مقدم^۳

^۱ سطح سه جامعه الزهرا

^۲ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، طلبه و پژوهشگر حوزه علمیه قم (نویسنده مسئول)

^۳ دانشجوی دکتری علوم و حدیث، دانشگاه میبد، مدرّس دانشگاه و پژوهشگر

چکیده

گدایی درخواست نیاز و کمک از دیگران برای گذران زندگی است که از زمان‌های قدیم وجود داشته و به تاریخ گذشته نیز بر می‌گردد. هدف و بررسی علل گرایش به تکدی‌گری قشرهای آسیب‌پذیر جامعه و راهکارهایی به مدیران جهت برنامه ریزی دقیق جهت کاهش تکدی‌گری در جامعه است. در این پژوهش تلاش شده که با تدبیر و تعمق در آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت (ع) با تکیه بر روش توصیفی و تحلیلی پیامدهای تکدی‌گری در جامعه از دیدگاه قرآن و اسلام مورد بررسی قرار گیرد و پژوهش در آیات و احادیث این نتیجه را به دست داده که تکدی‌گری در اسلام امری مذموم است و آیات و روایات متعددی بیکاری و سربار جامعه شدن را نکوهش کرده‌اند و معتقدند که تکدی‌گری تأثیرات منفی بر اجتماع دارد. بدیهی است که تکدی‌گری نه تنها یک جرم و آسیب اجتماعی مخرب بوده بلکه منجر به ناهنجاری‌های اجتماعی دیگر نیز شده و در مجموع می‌توان گفت گدایی محصول نابسامانی‌های اجتماعی و فرهنگی در جامعه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تکدی، تکدی‌گری، متکدی، فقر اقتصادی، ناهنجاری‌ها، خانواده.

مقدمه

تکدی‌گری یک آسیب اجتماعی حاصل از ساختارهای اجتماعی و اقتصادی جامعه و زائیده فقر و نابرابری‌های اجتماعی است و تکدی‌گری یک پدیده‌ی اجتماعی جدید نیست بلکه به قدمت تاریخ شکل‌گیری انسان است. همیشه در طول تاریخ فقر و نابرابری‌های اجتماعی یک طرف قضیه و ثروت و دارایی نیز روی دیگر بوده است. تکدی شخصی است که به طور آشکار از دیگران درخواست کمک می‌کند در حالی که مردم نسبت به تامین معاش او مسئولیت حقوقی ندارند و در بسیاری از اوقات به لحاظ انسان دوستی به آن‌ها کمک می‌کنند. اگر چه برخی از اشخاص استحقاق کمک کردن را ندارند و توان لازم برای کار کردن را دارند. بخشی از گدایان به علت کهولت سن، بیماری و معلولیت یا مشکل جسمی، توان لازم جهت گذران زندگی را ندارند. گدایان روش‌های مختلفی دارند ولی اساس آن بر جلب محبت مردم است. معمولاً متکدیان جوان در مکان‌ها یا شهرهای مختلف گدایی می‌کنند و تکدی کسی است که در ملاعام از همه گدایی و کمک مالی درخواست می‌کند. تکدی-گری نیز مانند سایر جرائم وابسته به توسعه‌ی شهری و شهرنشینی است و هر چه شهرنشینی گسترش یابد تعداد افراد تکدی-گر نیز افزایش پیدا می‌کند.

تکدی‌گری نه تنها یک جرم و آسیب اجتماعی بوده بلکه منجر به هرج و مرج، بی نظمی و ناهنجاری‌های اجتماعی دیگر از جمله فروش مواد مخدر و اشاعه فساد نیز می‌شود. گدایی محصول نابسامانی‌های اجتماعی و فرهنگی است و در این پژوهش به بررسی پیامدهای تکدی‌گری در جامعه از دیدگاه اسلام و قرآن پرداخته می‌شود.

مفهوم لغوی تکدی

تکدی یعنی درخواست کمک بلاعوض از دیگران. تکدی از ریشه «ا ک د ی» و در لغت به معنای صلابت حبس و منع و بخل ورزیدن است و در کاربردهای زبان عربی و فارسی به معنی حاجت خواستن از دیگران و به تعبیر دیگر آشکارا گدایی کردن و در متون عربی پیش از آن به سوال و در نوشته‌های جدید پیش‌تر، «تسول» تعبیر شده است به کسی گفته می‌شود که از دیگران حاجت می‌طلبد.

تکدی‌گری در اصطلاح

تکدی به معنی گدایی کردن در یوزگی، تکلف در سوال و حاجت خواهی از این و آن در کوی و برزن و پافشاری بر آن بیان شده است. تکدی کسی است که در پی کمک و یاری مادی از دیگران است و دست خود در پیش این و آن دراز می‌کند و

^۱ فتحی و دیگران، ۱۳۸۰: ۱۵

^۲ حاجیان مطلق، ۱۳۸۱: ۱۹۳

^۳ لغت نامه، دهخدا، جلد ۴، ص ۶۰۴۸

گاه با سماجت تمام خواستار کمک مالی، نقدی و جنسی می‌شود. این عمل در برخی کشورها به شدت رواج دارد و در کوی و برزن افرادی یافت می‌شوند که می‌کوشند بدون هیچ تلاش و زحمتی پولی به چنگ آورند. در برخی از کشورها این عمل قانونی است و در برخی دیگر نه تنها قانونی نیست بلکه جرم و مجازات حبس و زندان را نیز به دنبال دارد. در برخی کشورها نیز افراد متکدی برای فرار از قانون از ابزارهای جلب نظر و توجه برای تکدی‌گری چون ابزار موسیقی و نمایش استفاده می‌کنند. به هر حال در نگرش عمومی جوامع انسانی، تکدی‌گری امری مذموم و ناپسند تلقی می‌شود و به عنوان یک پدیده‌ی نابهنجار با آن برخوردهای مختلفی انجام می‌شود و در تبیین عمومی این مسئله آن را امری برخاسته از وضعیت نابسامان اقتصادی بر می‌شمارند و افزایش تکدی‌گری را به معنا و مفهوم افزایش بحران اقتصادی برآورد می‌کنند.

تکدی‌گری به اشکال و انواع مختلف و در همه‌ی جوامع انسانی یافت می‌شود و اشخاص برای دستیابی آسان به پول و غذا حاضر به این کار می‌شوند تا تن به کارهای سخت بدنی برای تهیه پول ندهند و از این رو افرادی را می‌توان یافت که از هر نظر از سلامتی جسمانی و روانی برخوردارند ولی به تکدی‌گری به عنوان یک شغل می‌نگرند.

اصطلاح تکدی در قرآن

واژه تکدی در قرآن کریم به تعبیر گوناگونی آمده است از جمله مسکین به معنای فقیر و تنگدست. برخی گفته‌اند که تنگدستی افراد فقیر بدتر است و برخی وضع مالی او را از فقیر بهتر دانسته‌اند. آیه ۲۴ سوره قلم «ان لایدخلنها الیوم علیکم مسکین»، و او کسی است که بر اثر فقر و تنگدستی در سختی و فشار قرار گیرد و یا زمین‌گیر شود. مراد کسی است که دست نیاز به روی دیگران می‌گشاید. زیرا با دراز کردن دست خود به سوی دیگران و نیاز و دشواری حال خود را آشکار می‌سازد. خداوند بی‌همتا در کلام نورانی خود پرده از روی این حقیقت پنهان برداشته و به زیبایی در سوره‌ی بقره آیه‌ی ۲۶۱ فرموده است «مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله کمثل الحبه انبثت سبع سنابل فی کل سنبله مئه حبه و الله هو یرضاعف لمن یشا و الله واسع علیم» حکایت کسانی که مالشان را در راه خدا می‌بخشند حکایت دانه‌ای است که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه صد دانه باشد و خدا برای هرکسی بخواهد پاداشی چند برابر می‌دهد و خدا وسعت‌بخش دانا است. یکی از گناهان بزرگ تکدی و سوال از تقاضای مردم بی‌نیاز است «لا تحل الصدقه لغنی» صدقه برای افرادی بی‌نیاز حرام است. معنی الحاف در سوال یعنی اصرار (تکدی) درخواست، کراهِت دارد زیرا خدا همین معنا را از فقرای عفیف نفی می‌کند.

بهترین مورد انفاق

در آیه‌ی قبل بهترین مواردی که انفاق باید در آنجا صورت گیرد و آن کسانی هستند که دارای صفات سه‌گانه هستند که در آیه‌ی ۲۷۳ سوره بقره آمده است و اولین صفت این است که باید برای کسانی باشد که در راه خدا محصور شده‌اند «للفقرا الذین احصروا فی سبیل الله»، یعنی کسانی که به خاطر اشتغال به مسئله‌ی جهاد در راه خدا و نبرد با دشمن و یادگیری فنون جنگی

^۴ حصص، احکام القرآن، ج ۱، ص ۵۶۱

از تلاش برای تامین معاش و تامین هزینه‌ی زندگی بازمانده‌اند. سپس «همانا می‌توانند سفر کنند و سرمایه‌ای به دست آورند» «لا یستطیعون ضربا فی الارض» و توصیفی که آن‌ها بر جامانده است این است کسانی، افراد نادن و بی اطلاع.

خداوند در قرآن کریم، نسبت به انسان و ارزش او در مقایسه با سایر موجودات برتری و عزت داده است. بر اساس چنین جایگاهی که خالق یکتا بر آدم ابوالبشر تعیین کرده است باید کوشد در زندگی، وجه کرامت را رنگ و رونق خاصی ببخشد و در رفتار و کردار شخصی و جمعی این مهم را زنده کند. کرامت که شمول مختلف دارد سبب شده است که انسان اصل خویش را نگه دارد و به آن بازگردد و آن روح ملکوتی که خدا در او دمیده را اعتلا بخشد. اصلی‌ترین وسیله‌ای که در تداوم رویکرد کریمانه تاثیر دارد سبک زندگی اشخاص است که به آن‌ها در انتخاب کردن و تصمیم در برهه‌ی مختلف زیست شناسی جهت داده است. اگر برای هر فردی زندگی او ثروت حرف اول را بزند برای رسیدن به آن از هیچ کاری فروگذار نمی‌کند. اگر انسان خداشناس باشد باید برای تحصیل مال تلاش کرد و رضای باری تعالی را سرلوحه‌ی امور خود قرار داد و اگر انسان با معنویت کوچکترین سنخیتی نداشته باشد و از هر روش و راهی اقدام به کسب ثروت کند ولو اگر غزت خود را پایمال کند ولو حق انسانی را پایمال کند با این که به دیگران توهین شود و نمونه‌ی آن در کمال تاسف این روزها در جامعه‌ی ما در شکل و شمایل مختلف قابل رویت است، از اختلاس‌های میلیاردی گرفته تا گدایی‌های مفلسانه‌ی خیابانی که هر کدام به نحوی درجه‌ی انسانی خود را به پایین‌ترین حد تنزل ترجیح داده که سکه و ثروت دنیایی کف دستشان برق بزند ولی لباس و منش آبروداری در زندگی‌شان هیچ نقشی نداشته است .

۵

در آیه‌ی ۲۷۳ سوره‌ی بقره خداوند افرادی را توصیف می‌کند که با وجود فقر اظهار نیاز نکرده یعنی عزت خود را پایمال نمی‌کنند. در این آیه آمده «للفقرا الذین احضروا فی سبیل الله لا یستطیعون ضربا فی الارض یحسبهم و الجاهل الغنیا من التعفنا تعرفهم بسیماهم لا یسئلونا الناس الحافا ما تنقوا من خیر فان الله به علم»، این صدقات برای آن دسته از نیازمندانی است که در راه خدا فرومانده‌اند و نمی‌توانند برای تامین هزینه‌ی زندگی خود در زمین سفر کنند. از شدت خویشتن‌داری فرد بی اطلاع، آنان را توانگر می‌پندارد آن‌ها را از سیمایشان می‌شناسد و با اصرار چیزی از مردم نمی‌خواهند و هر مالی به آنان انفاق کنی قطعاً خدا از آنان آگاه دارد.

خداوند درباره‌ی بخشش به دیگران می‌فرماید «ان تبدوا الصدقات فنعنا هی و وان تعفوها و توتوها للفقرا فهو خیر لکم» اگر به مستحقان آشکارا صدقه دهی کاری نیکو است لیکن اگر در پنهانی به فقیران آبرومند کمک رسانید برای شما نیکوتر است.

تفسیر آیه‌ی ۲۷۳ سور هی بقره، صدقات مخصوص فقیرانی است که در راه خد بازمانده و ناتوان شده‌اند و توانایی آنکه در زمین بگردند و کاری را پیش بگیرند ندارند و از فرط عفاف چنانند که هر کس از حال آنان آگاه نباشد پندارد غنی و بی‌نیاز هستند، آن‌ها از سیمایشان پی‌می‌برند هرگز از کسی درخواست نکنند در حالی که اتفاق کنید خداوند به آن آگاه است.

تکدی گری در قرآن کریم و روایات

تکدی‌گری در منابع دینی با عناوینی چون درخواست، سائل و مطرح می‌شود

۱- طلب حاجت در صورت نیاز واقعی،

۲- اصرار و الحاح (سماجت در تقاضای کمک)، و

۳- درخواست بدون نیاز

تکدی‌گری به معنای عام

الف- درخواست از مردم در صورت نیاز

گاه متکدی در حقیقت امر فردی است که با تلاش بسیار ممکن است از راه حلال کسب مال کند و آنچه را به دست می‌آورد از حلال بوده اما آنچه از زندگیش کسب می‌کند جوابگوی زندگیش نیست و قرآن کریم «ذاریات/۱۹» می‌فرماید: «و فی اموالهم حق السائل و محروم» و در اموالشان برای سائل و محروم حقی است و این آیه به روشنی بیانگر این واقعیت است که در اموال نیکوکاران حقی برای سائل و محروم در نظر گرفته شده است. این مطلب به خوبی نشان می‌دهد که خودشان را در برابر نیازمندان و محرومان مدیون می‌بینند و آنان را طلبکار و صاحب حق می‌شمارند، حقی که به هر حال باید پرداخت شود. منتهی سائل درخواست خویش را علنی می‌کند اما محروم شخص آبرومندی است که برای برای معیشت خود نهایت تلاش و کوشش را انجام می‌دهد و دستش به هیچ کاری نمی‌رسد و کسب و کار زندگیش پیچیده است و خویشتن‌داری و تواضع دارد و از کسی طلب کمک ندارد. طبق این مطلب سائل کسی است که آوبری خود را پیش روی دیگران می‌ریزد پس نباید او را از بخشش خود هر اندازه هم کم باشد محروم ساخت چرا که در حدیث از رسول خدا (ص) نقل شده سائل را از آن چه سوال کرده محروم نکنید اگر سائل دروغ نمی‌گفت کسی از رد کردن آن رستگار نمی‌شد. همچنین از امام باقر (ع) روایت شده: اگر بخشنده می‌دانست که بذل و بخشش چه چیزی است هرگز سائلی را رد نمی‌کرد.

^۶ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴، جلد ۲، ص ۳۲۸

^۷ . عروسی حویزی، نورالثقلین، ج ۵، ص ۵۹۸

قرآن کریم در جای دیگر صاحبان مال را تشویق به سیر کردن فقیران و گدایان می‌کند. شتران قربانی را برای شما از شعائر خدا قرا دادیم شما را در آن خیری است و همچنان که ایستاده‌اند نام خدا را بر آنها بخوانید و چون پهلویشان را بر زمین رسانند از آنان بخورید، فقیران قانع و گدایان را اطعام کنید و این‌ها را برای شما رام کردیم که سپاسگزاری کنید

ب- اصرار و درخواست

حال که اسلام نسبت به سائل و درخواست از مردم در صورت نیاز نگاه مثبت دارد آیا این چنین دلیل توجیهی برای اصرار و سماجت در تقاضای کمک هم می‌شود، یعنی اسلام این حق را سائل می‌دهد که در درخواست خویش اصرار وزرد و با سماجت و پافشاری نیاز خویش را از مردم درخواست کند؟

با توجه به این توضیح که از روایات آمده است تقاضای کمک مالی از دیگران همراه با اصرار مورد تایید شرع مقدس نیست. رسول خدا (ص) در این مورد نیز می‌فرماید: خدا دشمن می‌دارد دشنام گوی بی‌آبرو و گدای گمراه.

ج- درخواست بدون نیاز

تکدی و تقاضا از مردم بدون نیاز مالی یکی از گناهان بزرگ است. انسان اگر بدون احتیاج شدید دست به گدایی دراز کند این درخواست و سوال حرام بوده و در روایات متعدد نکوهش شده است.

۱- در حدیثی که از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است «لا تحل الصدقه لغنی» صدقه برای افراد بی‌نیاز حرام است.

۲- امام باقر (ع) به پیامبر خدا قرمود: صدقه دادن به ثروتمندان روا نیست همچنین بر نیرومند ترین امت، همچنین برای صاحب حرفه و انسان قادر بر کار. اصحاب پرسیدند مقصود از این سخن چیست فرمود بر کسی که می‌تواند از گرفتن صدقه خودداری کند گرفتن آن حلال نیست.

^۸ حج/۶۳

^۹ کلینی، کافی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۳۲۵

^۱ حر عاملی، وسائل الشیعه، ۱۴۰۹، ج ۹، ص ۲۳۳

۳- امام صادق (ع) فرموده هیچ بنده‌ای نیست که بدون نیازمندی سوال کند مگر این که پیش از مرگ، خدا او را به سوال نیازمند سازد و از این راه آتش دوزخ را برای او مقرر دارد .^۱

نظر اهل بیت درباره‌ی اظهار عجز

در روایتی از امام صادق (ع) و پیامبر اسلام (ص) خداوند تبارک و تعالی صفت گدایی از دیگران را دشمن می‌دارد و دوست دارد که از خودش درخواست شود و هیچ عبادتی به درگاه خداوند عزوجل دوست داشتنی‌تر این نیست که دست طلب بردارند و با دعا و نیایش حاجت خود را از او بخواهند . مبدا کسی از گدایی درگاه خدا شرم کند اگر چه به خاطر یک بند کفش باشد .^۲

اما صادق (ع) می‌فرماید اگر گدا می‌دانست با گدایی چه گناه بزرگی را به دوش می‌کشد هیچ کس از دیگران گدایی نمی‌کرد و اگر درخواست شونده بداند که ممانعت هم چه بار عظیمی دارد کسی را رد نخواهد کرد . امام صادق (ع) فرمودند: هر کس زبان به سوال و گدایی گشاید در حالی که دارای مالی توانمند باشد روز قیامت در حالی خدا را ملاقات می‌کند که صورت اول مجروح و خون‌آلود است. امام محمد باقر (ع) نیز فرمودند مردم اگر بدانند خواهش و درخواست چقدر بد است هیچ کس از کسی خواهش و چیزی نمی‌خواست و اگر بخشند بدانند که بخشش چقدر خوب است و پاداش دارد هیچ کس را بدون انجام تقاضایش رد نمی‌کرد. پیامبر بزرگ اسلام (ص) به حضرت علی (ع) چنین وصیت کرده: ای علی اگر من مجبور شدم دست خود را تا آرنج در دهان ازدها فرو برم، این عمل را دوست‌تر دارم از این که از کسی که دارا نبوده و دارا شده چیزی را درخواست نمایم. درجای دیگر پیامبر (ص) می‌فرماید: اگر مردم می‌دانستند رد سوال و و تکدی چه بدیهایی وجود دارد هرگز کسی از کسی چیزی درخواست نمی‌کرد.

در نتیجه

در روایات، کیفر اخروی و ذلت نفس موجب دروغ و ستم در حق خود و ایجاد روحیه‌ی رخوت و تن‌پروی می‌شود و بنابراین اسلام افراد را در برابر یکدیگر مسئول می‌داند. از طرف دیگر به آنان اجازه نمی‌دهد دست خواهش به سوی کسی دراز کنند .

^۱ کلینی، کافی، ج ۴، ص ۱۹

^۱ الکافی، ج ۴، ص ۲۱۲

^{۱۲} عده الداعی و نجاح الساعی، ص ۹۹

^{۱۴} تویسرکانی، العالی الاخبار، ۱۴۸

در مباحث قبل با مفهوم تکدی‌گری آشنا شدیم اکنون می‌خواهیم شیوه‌های تکدی‌گری را مورد بحث و بررسی قرار دهیم. تکدی‌گری فرآیندی است که به موجب آن فرد متکدی از دسترنج دیگران بهره‌مند می‌شود و زندگیش را می‌گذراند و اگر هر یک از افراد جامعه یک حرفه نداشته و در تولید اجتماعی سهیم نباشند به نوعی از نظر اجتماعی زاید هستند و آن را تکدی-گری می‌نامند بنابراین متکدی دارای چهار ویژگی است: نخست متکدی از مسئولیت اجتماعی معاف است، دوم متکدی به خاطر نیازمندی مورد سرزنش قرار نمی‌گیرد، سوم چنین افرادی انتظار دارند دیگران به او کمک کنند و چهارم اینکه در تولید اجتماعی مشارکت ندارند و از دسترنج دیگران زندگی خود را می‌گذرانند. یکی از ضرورت‌های برخورد صحیح و منطقی با پدیده‌ی تکدی‌گری تفکیک انواع این پدیده به شیوه‌ها و اشکال مربوط آن است. سیاست‌ها و راهبردهای انتخابی سازمان‌های ذیربط بر سر مقابله با پدیده‌ی گدایی به تحلیل سرشت و انواع تکدی‌گری که جامعه با آن مواجه است بستگی دارد و کارشناسان اجتماعی برای پدیده‌ی تکدی‌گری یک تقسیم‌بندی دو گانه از تکدی یعنی تکدی‌گری آبرومندانه در کنار تکدی آشکار و غیر آبرومندانه دارند.

انواع تکدی‌گری

یک تقسیم‌بندی دوگانه از تکدی یعنی تکدی آبرومندانه در کنار تکدی آشکار و غیر آبرومندانه وجود دارد که عبارتست از:

۱- پنهان

این تکدی‌گری به صورت پنهان و آبرومندانه (مانند دراویش، دعانویسان و کولی‌ها)

الف- دراویش: افراد که با کشکول و زمزمه اذکار و یا خواندن اشعار و قصه‌های ملی- مذهبی به گدایی می‌پردازند. در گذشته عمده‌ترین متکدیان دراویش بودند.

ب- کولی‌ها: طایفه‌ای از بقایای هندیان مشگر است که در عهد بهرام گور به ایران آمدند و همه جا گردش می‌کردند کولی دارای دسته‌هایی مانند فالگیری، کف بینی، بندبازی و است.

ج- دعانویسان: کسانی که روی کاغذ طومار دعا می‌نویسند و این دسته در مناطقی که دارای ساختار سنتی و قدیمی است و در جوامع کوچکتر و شهرستان‌ها که بافت سنتی دارند از ارزش ویژه‌ای برخوردارند و با نقش شیوه‌های مختلف گدایی می‌کنند.

۲- تکدی آشکار

^۱ نشریه سلام، ۱۱۵، ۱۳۹۰/۷/۲۵، ص ۵

کسانی که اشکارا با استفاده از فنون و رموز روان شناختی ترحم مردم به خود جلب و به شیوه های مختلف از دیگران تقاضای کمک می کنند. مهم ترین شکل گدایی آشکار، تکدی حرفه ای - تخصصی است. گداهای حرفه ای، افرادی هستند که از نظر مالی وضع خوبی دارند ولی این کار را در ردیف سایر شغل ها مانند خرید و فروش و کارهای تولیدی به حساب می آورند. این گروه دارای تشکیلات مفصلی هستند که به صورت یک سازمان غیررسمی اما زنده و جاندار فعالیت می کنند. در این تشکیلات همه چیز بر اساس توانایی شخص متکدی و ویژگی های مکانی، جمعیتی، اقتصادی و ... تقسیم بندی می شوند، لذا هر مکانی دارای ارزش های مشخص و اهمیتی متفاوت از جاهای دیگر بوده و اصطلاحاً سرقفلی خاصی دارند. در جاهایی که گدایی گروهی و سازمان یافته وجود دارد، گدایان خبره از طریق کارآموزی و تعلیم، اطلاعات خود را به افراد نورسیده انتقال می دهند و بدین ترتیب گدایی حرفه ای تخصصی می شود .

۶

شیوه های تکدی گری

شیوه های گدایی اگر چه متعدد و مختلف بوده اما همه در اصل از یک راه تبعیت می کند و آن برای کسب و برطرف شدن نیازهای زندگی و کسب درآمد است و شیوه های تکدی عبارتست از:

۱- **روش معمول:** گاه همراه با گدایان کودکانی را کنار خیابان می بینیم که با قرص های خواب اور و انواع مواد مخدر و با لباس کثیف و کهنه سر چهارراه ها در بین اتومبیل ها یا کنار خیابان ها دراز کشیده و کودکانی که در اوج لذت کودکی سال های عمر خود را به جای بازی های کودکانه با گدایی تجربه می کنند و اکثراً بچه های بهزیستی و شیرخوارگاه بوده اند.

۲- **مکان:** نوع مکان عامل مهمی در شیوه ی تکدی گری بوده است. مثلاً بعضی در برخی نقاط کشور با ظاهر آبرومندانه گدایی می کنند یا در برخی از جاها می بینیم که در کنار خیابان ها دست و پای خود را با گریم به صورت ناقص در می آورند یا زن ها با یک قوطی اسپند در کنار ماشین ها می چرخند و به گدایی یا درخواست نیاز برای آن که که اسپند آن ها به فروش برسد و از آن ها خرداری کنند .

۷

و اما دیگر شیوه های تکدی گری

۱- تظاهر به نقص عضو؛

۲ پوشیدن لباس کثیف و کهنه و تحریک احساسات مردم؛

۳- جلب توجه مردم با کرایه بچه های بی گناه و سرراهی و خواباندن آن ها در خیابان ها

^۱ <https://wikifeqh.ir>

^{۱۷} ضرورت برخورد با پدیده ی گدایی، کیهان شماره ۱۴۲۵۳۲، ص ۷، ۱۹/۵/۱۳۷۰

در نتیجه

تکدی گری عوارض و خطرات زیان باری به همراه خواهد داشت. زیربنای این پدیده شامل فقر مادی و فقر فرهنگی و نابسامانی اجتماعی می باشد و دیگر علل تکدی گری نیز ممکن است از کار افتادگی و مسائل خانوادگی، اعتیاد، مهاجرت و معلولیت نیز باشد.

عوامل موثر در پدیده تکدی گری

بسیاری از انواع تکدی گری بر اساس عوامل روانی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به وجود آمده و محصول ساختار اجتماعی و نارسایی های ناشی از آن است و عوامل پدیده تکدی گری می تواند دو عامل مهم باشد که عبارتست از:

۱- عوامل اجتماعی - اقتصادی

گدایی یک زائیده اجتماعی است که در پیدایش آن چند عامل دخالت دارند: فقدان شغل، مسائل خانوادگی، مهاجرت از روستا به شهرها، معلولیت، بیماری، نابسامانی های اقتصادی از قبیل بیکاری، کم درآمدی، ضعف فرهنگ حاکم بر خانواده های متکدیان، شکاف عمیق طبقاتی و ... از جمله این عوامل به شمار رفته است و علل اجتماعی دیگر گدایی مربوط به کمبودهایی است که در اثر نارسایی های موجود در جامعه به وجود آمده و برخی از این گدایان محصول نابسامانی های اجتماعی است. بعضی اوقات جامعه نتوانسته است افراد سالخورده، عاجز، معلول، یتیم و امثال آنان را در مراکز مناسبی سازمان بخشد و برای آنان زندگی انسانی فراهم کند در نتیجه آنان از سر نیاز مفرط مجبورند برای بقای خویش به گدایی بپردازند .

۲- عمل فردی و روانی

این عمل نقش بسیار مهمی در بزهکاری و تکدی گری داشته است زیرا خصوصیات فردی نتیجه آن شرایط فردی و اثرات اجتماعی بوده است. افراد متکدی از اختلالات شدید روانی رنج می برند و این دیدگاه اختلال روانی کم و بیش در فردی شکل می گیرد و به ظهور می رسد که در اثر حوادث غیرمترقبه روحش آزار دیده و در نتیجه این تاثیرات، روی آوردن شخص به دست درازی و اختلالات رفتاری است که زمینه را برای انجام عمل تکدی گری آسان کرده است.

تاثرات تکدی گری در احادیث ائمه (ع)

۱- فقر

پیامبر گرامی اسلام (ص) می فرمایند «ولا فتح رجل باب مسئله الا فتح علیه باب فقر» هیچ مردی در گدایی را به روی خود نمی گشاید مگر این که خدا در تنگدستی را رویش می گشاید و در این حدیث مطلق تکدی گری و گدایی را می گوید و مقید به گدایی در حالت بی نیازی بوده است. در حدیث دیگری بی نیازی بودن فرد تکدی گر را مورد توجه قرار داده است. امام سجاد (ع)

بی‌نیاز بودن فرد تکدی کننده را مورد توجه قرار داده است. «فیمیت علی ربه الا لایسال احد من غیر حاجه الا اضطره المسئله یوما الی ان یسال من حاجه» از جانب خدایم تضمین می‌کنم که هر کس از دیگری بدون نیاز سوال «گدایی» کند روزی، او را به سوال وا می‌دارند .

۹

۲- حقارت و ذلت

یکی دیگر از تأثیرات تکدی‌گری در روایات ائمه (ع) حقارت و ذلت می‌باشد. حضرت علی (ع) می‌فرمایند: گدایی طوق ذلتی است که عزت را از عزیزان و شرافت خانوادگی را از شریفان سلب می‌کند .

۳- طولانی شدن حسابرسی قیامت

تأثیر سومی هم که می‌توان از احادیث برداشت نمود تأثیر اخروی گدایی و تکدی‌گری بوده است. امام صادق (ع) می‌فرمایند: «یاکم سئل الناس فانه ذل الدنيا و فقر تتعجلونه و حساب طویل یوم القیامه» از سوال مردم بپرهیزید چرا که آن، در دنیا مایه- ی ذلت و فقری است که به سوی آن می‌شتابید و در قیامت حسابی طولانی دارد .

تکدی‌گری از نظر جامعه‌شناسان

تکدی را می‌توان نوعی انحراف اجتماعی که فرد در آن نقش مشخص و بعضاً متفاوتی (سرقت واسطه‌گری، اعتیاد را بر عهده دارد و یا به منزله نمونه‌ای از مرحله‌ی شغلی نزد متدکیان حرفه‌ای، آبرومند و غیر آبرومند (غیرمشروع) در مشاغل انحرافی می‌باشد.

«گیلمور» جامعه‌شناس معاصر غرب معتقد است گدایی یک فعالیت سازمان یافته بوده که فرد گدایی را به کار کردن ترجیح

می‌دهد .

۲

خصوصیات تکدی‌گرایان

۱- در تولید محتوای اجتماعی نقشی نداشته‌اند و از دسترنج دیگران زندگی می‌گذارند.

^{۱۹} مفاتیح الحیاه ص ۵۵۶

^{۲۰} انصاری، تصنیف غررالحکم و دررا لکلم، ۱۳۹۵، ص ۳۶۱

^{۲۱} صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۷۰

^{۲۲} مرادی، بررسی علل تکدی‌گری در ایران، سال ۱۳۷۰، ص ۵، شماره ۱۱۰

۲- متکدی به خاطر نیازمندی مورد تفریع و سرزنش قرار نگرفته است

۳- چنین شخصیتی که تکدی انجام می‌دهد انتظار دارد دیگران به او کمک کنند در نتیجه عده ای از مردم بر اساس وظیفه‌ی شرعی به فقرا و نیازمندان کمک می‌کنند و بعضی از مردم کمک های خود را به نیت نذر و صدقه انفاق می‌کنند.

نظر اسلام در مورد تکدی‌گری

دین مبین اسلام با تحریم و تراکم بی‌جهت ثروت و فعالیت کوشش‌های گدایی را به عنوان یکی از کسب‌های زشت و مذموم اعلام و آن را سخت مورد نکوهش قرار داده است. اسلام دستور داده مردم تن به مذمت خواهی ندهند و خود را پست و خوار نکنند، دست گدایی را به سوی دیگران نشان نگیرند و تا می‌توانند زیر بار منت کسی قرار نگیرند و چیزی طلب نکنند. گاهی پیش آمده که مستمند و درمانده نزد یکی از پیشوایان اسلام اظهار تنگدستی و و کمک کرده ولی ائمه به آنان کمکی نکرده و او را به کسب و کار تشویق و دعوت می‌کنند، البته نا امید کردن مستمندان به واسطه‌ی بخل و عدم ترحم نبوده بلکه طبق شواهدی که داریم پیامبران و ائمه دین (ع) اهل بذل و بخش و لطف و کرم بوده‌اند و فقیران را ناامید نمی‌کردند و از محروم کردن سائل و متقاضی نهی می‌نمودند، حتی خود آن مردان بزرگ در راه خدا کمک می‌کردند و گاه چیزی که خود و خانواده نیاز داشتند به نیازمندان هدیه می‌دادند. البته، پیامبران به فقیران چیزی را نمی‌دادند علتش این بوده که آن‌ها مورد تشویق و ترغیب قرار گیرند و آن نیازمند نیز متوجه عمل مذموم گدایی خود شود و به کار و تلاش و کوشش و پشتکار روی آورد .

در نگاه اسلام کسی که نیازمند است مجوزی برای درخواست کردن ندارد و انسان برای نگهداری و حفظ عزت نفس دعوت شده است. از طرفی طرد سائل زشت و نکوهش شده است اما به این معنا نیست که باید به تمام درخواست‌های آن‌ها پاسخ مثبت داد. در برخی روایات آمده که به معصوم (ع) مراجعه کردند و ایشان او را به کار کردن و تجارت کردن سفارش کردند. این گونه روایت به ما می‌آموزد که نه به طور مطلق و به هرکس کمک کردن رواست و نه به طور مطلق دست رد زدن به سینه دیگران سزاوار است بلکه باید مناسب با شرایط باشد و کمک کردن جهتی منطقی داشته باشد.

خداوند در قرآن کریم «سوره ضحیٰ آیه ۱۰» می‌فرماید: «و فی اموالهم حق السائل و المحروم» و در اموالشان برای سائل و محروم حقی بود. افراد زیادی هستند که از طریق تلاش و کوشش و در پی کسب روزی حلال هستند اما همواره با وجود این که نیازمندان دست نیاز به سوی کسی دراز نمی‌کنند .

۴

^{۲۳} عاملی، وسایل الشیعه، ج ۶، ص ۳۵

^{۲۴} <http://www.tasnimnews.com>

نظرات علمای اسلام در مورد تکدی گری

حضرت آیت الله العظمی خامنه ای: اگر عمل تکدی گری ترویج دروغ و بیکاری و تخلف از قانون باشد باید از آن اجتناب شود و می توانیم به موسسات نیکوکاری مورد اطمینان که در این زمینه فعال هستند کمک کنیم.

حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی: چنانچه تکدی-گری مشتمل بر کذب و فریب دیگران نباشد حرام نیست ولی مکروه است.

حضرت آیت الله العظمی نوری همدانی: تکدی درخواست کمک مالی بدن وجود نیاز امری مذموم بلکه غیر جایز است و در صورت نیاز مکروه است.

حضرت آیت الله سیستانی: در همه موارد جایز ولی بدون ضرورت مبرم، سزاوار نیست و اگر دروغ بگوید گناه کرده است و با توجه به این مسائل می توان گفت که اساسا باید اطمینان حاصل کرد که فرد واقعا نیازمند است تا سائل واقعی از یاری رساندن، مومنان محروم نماند و از سوی دیگر رواج تکدی گری سبب زیر پا گذاشتن عزت انسانی نشود (خبرگزاری شبستان، ۱۳۹۷، ص ۱۹).

راهکارهای فرهنگی

ابعاد فرهنگی تکدی گری بر کل فرهنگ اثر می گذارد همان طور که خود ناشی و منبعث از جامعه است. به درستی می توان گفت که از روزهی تکدی می توان فرهنگی را شناخت و مورد ارزیابی قرار داد. گدایی از این روزه همانند یک نماد عمل می کند. از این رو اغماض فرهنگ در برابر تکدی موجب می شود انسان ها به سادگی به آن بپردازند. حتی تن آسایی را شاخص نوعی هوشیاری و ذکاوت بپندارند و دیگران را بدان جهت ترغیب کنند به عبارتی دیگر چنان چه در فرهنگ، تکدی امری زشت و ناپسند تلقی نگردد و به آن به دیده ی عادی نگاه شود افراد آن جامعه در مواجهه با مشکلات به آسانی دست به تکدی خواهند زد و رشد تکدی در آن جامعه اجتناب ناپذیر خواهد بود. پدیده ی تکدی دقیقا پدیده ای اجتماعی با تمامی ابعاد آن است. تکدی از آن رو پدیده اجتماعی است که در هر جامعه صورت خاصی می باشد. انواع چند می پذیرد و با روشهای خاص تحقق می یابد. برای حل پدیده تکدی راهکارهای زیر در بخش کوتاه مدت و بلند مدت می توان نام برد.

الف- راهکارهای بلندمدت

در گام اول بر اساس نظریات متخصصان این حوزه، از آنجایی که درحوزه ی آسیب های اجتماعی و از جمله تکدی با خلع آمار و اطلاعات رو به رو هستیم لذا پیشنهاد می شود که شهرداری پروژه ای دقیق و علمی به منظور شناسایی کامل متکدیان بر

حسب مشخصات مختلف آن‌ها تعریف نماید. این پروژه بهتر است به صورت بین رشته‌ای طراحی و اجرا گردد و از پژوهشگران حوزه‌های جامعه‌شناسی و روان‌شناسی و ... استفاده گردد. در برخورد با تکدی نیاز به کار فرهنگی یا همان فرهنگ سازی در جامعه به خصوص شهر تهران می‌رود یعنی باید در این زمینه اطلاع رسانی شود و و پیامدهای این پدیده به گوش مردم رسانده شود. وقتی مردم آگاه شوند و بخشی درآمدهای حاصل از تکدی صرف معتاد کردن جوانان و کودکان، تجاوز و قتل و غیره می‌شود احتمالاً رویکرد خود را نسبت به رفتار تکدی تغییر دهند. کارهای فرهنگی نیز طولانی مدت و زمان بر خواهند بود.

۱- شهرداری با کمک سایر ارگان‌های ذیربط همانند نیروی انتظامی و طی چندین مرحله متدکیان را از سطح شهر جمع آوری نمایند و اجازه گدایی به آن‌ها ندهند.

۲- از آن جایی که تکدی در دو شکل آشکار و پنهان در قالب الگوهای جدید وجود دارد لذا در بلندمدت باید تمامی انواع آن را از سطح جامعه پاک نمود.

۳- شهرداری به تهابی نمی‌تواند اقدامات موثری در برابر تکدی‌گری انجام دهد بلکه به یک اقدام میان‌بخشی و میان‌نهادی نیاز است. سازمان بهزیستی، سازمان تامین اجتماعی، وزارت بهداشت نیز بهتر است وارد میدان عمل شوند. لذا پیشنهاد می‌شود که شهرداری جلساتی برای هماهنگی و همکاری با این سازمان‌ها و نهادها را قبل از هرگونه اقدام تشکیل دهد.

۴- برای رسیدن به نتیجه باید برنامه‌ی استراتژیک هدفمند طراحی شود و منابع مالی نیز برای این کار مهم پیش‌بینی شود. بنابراین شهرداری باید محل تامین اعتبار این اقدام را از قبل پیش بینی و در صورت نیاز رایزنی‌های لازم را با مراجع دیگر انجام دهد.

ب- راهکارهای کوتاه مدت

جمع آوری متدکیان در کوتاه مدت بهتر است. پیشنهاد می‌گردد متدکیان شناسنامه دار گردند زیرا در صورت لزوم بعداً سریع‌تر میتوان آن‌ها را شناسایی نمود.

۱- جمع آوری متدکیان: متدکیانی که به طور آشکارا اقدام به عمل تکدی می‌نمایند باید از سطح شهر جمع آوری نمود.

۲- بازگرداندن متدکیان مهاجر: بعد از جمع آوری و آموزش های اولیه، متدکین مهاجر به شهر خود برگردند و در صورت لزوم در همان شهر خود مورد حمایت نهادهای ذیربط قرار گیرند.

۳- اقدامات میان‌نهادی: شهرداری جلساتی برای هماهنگی و همکاری با سایر سازمان‌ها و نهادهای ذیربط اقداماتی عمل گردد.

۴- **تامین اعتبار:** شهرداری باید محل تامین اعتبار این اقدامات را قبل پیش بینی در صورت نیاز راینی های لازم را به مراجع انجام دهد.

۵- **آموزش متگدیان:** پیشنهاد می شود رسانه ها برای متگدیان آموزش هایی در نظر بگیرند تا متگدی به زشتی تکدی و نگاه سایر افراد جامعه آگاه شود تا در آینده احتمال این که دوباره این رفتار را انجام دهند کاهش یابد.

۶- **توانمندسازی متگدیان:** باید به متگدیان که توانایی کار دارد کارهای متناسب با وضعیتشان داده شود و در کارگاه ها به کار گرفته تا بتوانند زندگی خود را تامین کنند.

نقش سازمان های مختلف در کاهش پدیده تکدی گری:

۱- سازمان بهزیستی: نگهداری و آموزش رسانه ای

ماده ی ۶ این مصوبه سازمان بهزیستی را موظف کرده است تا افراد مورد نظر را تحویل مکان مناسب نگهداری نماید و تحت آموزش قرار دهد. همچنین باید پوشش های حمایتی لازم را تا ایجاد شرایط و زمینه مناسب برای بازگشت آنان به زندگی را فراهم نماید.

۲- کمیته ی امداد امام خمینی (ره): تحت پوشش قراردادن افراد واجد شرایط

ماده ی ۷ مصوبه مذکور، کمیته ی امداد امام خمینی (ره) را مکلف به فراهم نمودن پوشش حمایتی و هدایتی لازم برای افراد مورد نظر کرده است. همچنین شرایط و زمینه لازم برای بازگشت آن افراد به زندگی عادی را فراهم نماید.

۳- وزارت کار و امور اجتماعی: آموزش رایگان افراد واجد شرایط

ماده ی ۸ آیین نامه فوق وزارت کار و امور اجتماعی را موظف کرده است تا افراد مستعد و دارای توان کار را که توسط سایر نهادهای ذیربط شناسایی و معرفی شده ند را تحت پوشش رایگان آموزش فنی و حرفه ای مناسب قرار دهد و جهت تامین اشتغال متگدیانی که دوره های مذکور را طی نموده اند برنامه ریزی لازم را از طریق مراکز کارایی و صندوق فرصت های شغلی به عمل آورد.

۴- سازمان صدا و سیما: اطلاع رسانی و فرهنگ سازی

ماده ی ۱۱ این مصوبه، سازمان صدا و سیما ی جمهوری اسلامی را موظف کرده است تا به منظور توجیه و آشنایی جامعه با تبعات مختلف تکدی و جلب مشارکت مردم در مبارزه با این پدیده و نیز معرفی تجربه های موفق مردمی برنامه ریزی و اقدامات لازم را انجام دهد.

نتیجه گیری

تکدی گری یک پدیده اجتماعی است با شکل گیری بشریت به وجود آمده و تا کنون به واسطه فقر اقتصادی تداوم یافته و تکدی گری یک پدیده زشت اجتماعی بوده که مورد نکوهش واقع شده است. گاهی متدکیان برای انجام اعمال خلاف مانند خرید و فروش مواد مخدر به تکدی روی می آورند که با فرهنگ اسلامی ما سازگار نیست. متدکیان با شیوه های گوناگون و با سوء استفاده از احساسات و عواطف انسانی به دنبال منافع شخصی هستند. سلامت و تحکیم بنیان خانواده بر تکدی گری تاثیر فراوانی دارد زیرا هر چه کنترل اجتماعی خانواده بر فرزندان کم رنگ تر باشد شرایط برای اغراف بیشتر فراهم می شود. دولتمردان و مدیران کشور با برنامه ریزی و همت والا و با پشتکار مثال زدنی و با راهکارهای اجرایی در جهت کاهش آن پیدا نمایند. ایجاد اشتغالزایی جهت فقرزدایی و پوشش بیمه ای اقشار آسیب پذیر و به ویژه سالمندان از کار افتاده، گام جدی جهت براندازی آن و یا حداقل کاهش جدی آن باشد. به امید این که در آینده نزدیک شاهد آن باشیم.

منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم
۲. انصاری، محمد علی، غررالحکم و دررالکلم، نشر امام عصر (عج)، ۱۳۹۵ قم
۳. شبخواندی، داود، آسیب شناسی اجتماعی، آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی، ۱۳۵۰
۴. حر عاملی، وسایل الشیعه، موسسه اهل بیت قم، چاپ اول، ۱۴۰۹
۵. حسینی زبیدی واسطی، سید مرتضی، تاج العرس، ج ۱۰
۶. حصص ابوبکر، احکام القرآن، ج ۱
۷. خبرگزاری شبستان، ۱۳۹۷، ۱۹
۸. ضرورت برخورد با پدیده گدایی، کیهان، شماره ۱۴۲۵۳۲، ۱۳۷۰/۵/۱۹
۹. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، نورالثقلین، ۱۴۱۵، اسماعیلیان، قم
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، دارالکتب اسلامی، تهران، چاپ ۱۴۰۷
۱۱. مرادی، علیرضا، بررسی علل تکدی گری در ایران، ۱۳۷۰، شماره ۱۱۰
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴، جلد ۲۲، دارالکتب اسلامی، تهران ۱۳۷۴
۱. <http://idslamques.net>
۲. <http://shabestann.ir>